

אורות ישראל
מכללה אקדמית לחינוך
מייסודן של מכללות
מורשת יעקב ואורות ישראל

מאורות

עיונים בסידור התפילה ובפרשת השבוע

גיליון נ תשע"א
חספר 364

התודה ואיל נזיר – קדשים קלים

יחד עם כל משניות פרק חמישי ממסכת זבחים הנלמדות בכל יום במסגרת אמירת הקרבנות לפני פסוקי דזמרה, אנו לומדים משנה זו:

התודה ואיל נזיר, קדשים קלים, שחיתתן בכל מקום בעזרה, ודמן טעון שתי מתנות שהן ארבע, ונאכלין בכל העיר לכל אדם בכל מאכל ליום ולילה עד חצות. המורם מהם כיוצא בהם, אלא שהמורם נאכל לכהנים לנשיהם ולבניהם ולעבדיהם (זבחים ה, ו).

ה'שידוד' בין קרבן תודה לקרבן האיל שמביא הנזיר בסיום ימי נזירותו הוא לכאורה טכני. שניהם נשחטים באותו מקום, שניהם ברמת 'קדשים קלים', ושניהם נאכלים ליום ולילה וכו'. אך המעיין במקור הלכותיהם יפתע למצוא שהם נלמדים זה מזה בכמה מעיקרי ההלכות:

א. עם זבחי התודה ואיל נזיר צריך להביא מנחה. חובת הבאת המנחה מפורשת בפרשת צו בפרשה העוסקת בקרבן תודה:

אם על תודה יקריבנו והקריב על זבח התודה חלות מצות בלולת בשמן ורקיקי מצות משחים בשמן וסלת מרבכת חלת בלולת בשמן. על חלת לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח תודת שלמיו (ויקרא ז, יב-יג).

דרשו חז"ל (מנחות עח): "שלמיו" [כלומר, שלמים בלשון רבים בא להוסיף על שלמי תודה] – לרבות שלמי נזיר לעשרה קבין סולת ולרביעית שמן¹.

ב. מאותו ריבוי 'שלמיו' לומדים חז"ל (מנחות כז) גם להשוות שלמי תודה לשלמי נזיר: "ארבעה לחמי תודה מעכבים זה את זה. מאי טעמא? איתקש לשלמי נזיר, דאמר מר, 'שלמיו' לרבות שלמי נזיר; מה התם מעכבין, אף הכא מעכבין".

ג. זמן אכילת הקרבנות ומנחתם. על הפסוק: "ובשר זבח תודת שלמיו ביום קרבנו יאכל לא יניח ממנו עד בקר" (ויקרא ז, טו) דרשו חז"ל: "שלמיו" – לרבות שלמי נזיר ושלמי פסח שנאכלים ליום ולילה" (מנחות לו).

נראה על כן שיש כאן יותר מהשוואה טכנית גרדא. המשנה מונה את התודה ואיל נזיר כראשונים לכל הקדשים הקלים. אפשר להסביר בפשטות שהמשנה הולכת בסדר יורד, מהחמור אל הקל. מבין הקדשים הקלים – התודה ואיל הנזיר הם החמורים מכולם, שהם צריכים להינתן בשתי מתנות (לעומת הבכור, המעשר והפסח הניתנים במתנה אחת), והם נאכלים ליום וללילה עד חצות בלבד (כמו החטאת והאשם, שהם קדשי קדשים; לעומת רוב הקדשים הקלים הנאכלים לשני ימים ולילה).

אבל גם בזה נראה שיש משהו מהותי לשני הקרבנות האלה, המעמידים אותם בראש רשימת הקדשים הקלים.

בעולת ראה (ח"א, עמ' קעה) מסביר הרב זצ"ל שמטרת קדשי קדשים לרומם את החיים למעלה מטבעם, ואילו קדשים קלים מטרתם להעמיד את סדרי החיים החברתיים בתוכן של קודש המתאים להם.

ארבעה צריכים להודות: עוברי ימים, חוצי מדברות, חולה שנתרפא, ואסיר שהשתחרר מבית הסוהר. אנשים אלה המסתכלים בעין חילונית פשוטה, רואים את מזלם הטוב ששיחק להם בשעת הסכנה, אבל המתבונן בעין אמונית רואה בעליל את יד ה' שהיטיבה עמו והוציאה אותו בשלום מהסכנה שנחשף אליה. המביא קרבן תודה אחרי שניצל מסכנה מכריז בזה על אמונתו העמוקה בהשגחת ה' עליו, וכשהוא מזמן לסעודתו הגדולה (ארבעים חלות הנאכלות עד חצות הלילה) את ידידיו ואת מכריו ומשתף אותם בחוויית ההשגחה הגלויה עליו לטובה, מתקיימת המטרה שביסוד קרבן התודה. גם הנזיר, שימי נזירותו נסתיימו ועליו להביא את שלמיו בתוספת עשרים החלות הנאכלים עד חצות, לא יוכל להימנע מלשתף באכילה אנשים נוספים כדי לסיים בזמן את אכילת כל בשר וחלות הקודש. בסעודה זו ישתף אותם בהסברת החלטתו לקבל על עצמו את הנזירות שסיים זה עתה, שמן הסתם הרקע להחלטתו היא הזהירות מנפילה לעומק חטא בעניין של תאוה מופרזת או של קלקול במידות, כדברי חז"ל: "הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין" (בבלי, סוטה ב ע"א) וכמסופר במסכת נזיר ונדירים על אותו רועה יפה עיניים וטוב רואי, ששערו האדמוני והנאה גרם לו שפחו עליו יצרו במידת הגאווה וביקש לטרדו מן העולם. אנשים כאלה, החוזרים למעגל החיים הרגיל, רוצים וצריכים לשמור על הרווח האמוני ועל הקדושה היתרה שזכו להם בין על ידי ההיחשפות לצרה ולגאולה ממנה, בין על ידי ימי הנזירות המקודשים, גם לימים הבאים עליהם לטובה. הסעודה ברוב עם של הקרבן והלחם, כשם שהם מעוררים את כל המסובים ליתר קדושה בחייהם, כך, ויותר מכך, הם משמרים את קדושת בעלי הסעודה².

על כן זכו התודה ואיל נזיר להילמד זה מזה ולעמוד יחד בראש רשימת הקדשים הקלים.

הרב אורי כהן
ראש בית המדרש
בית מדרש לחינוך והוראה כולל מרץ

¹ כמות המנחה באיל נזיר היא שליש מהכמות של מנחת התודה (מנחות עח מלשונות הפסוקים): בתודה מביאים 40 חלות שהן ביחד 30 קבין; 15 קבין ל-10 חלות חמץ, ו-15 קבין ל-30 חלות מצה המתחלקות ל-10 חלות, 10 רקיקין, 10 'רבוכה'. מנחת שלמי נזיר מכילה רק 10 חלות ו-10 רקיקין שהם ביחד 10 קבין בלבד, שליש הכמות של לחמי תודה.

² עיינו בדברי הרב בסיידור שם בהסבר כל דברי המשנה על פי הרעיונות הנ"ל.

החיבור האישותי בין האיש לאישה

על פי ספר "התשוקה לחיים" מאת הרב שמעון אור

בפרשתנו מופיע איסור מתמיה מאוד האוסר על החזרת גרושתו לאחר שנישאה לאחר:

כי יקח איש אשה ובעלה והיה אם לא תמצא חן בעיניו כי מצא בה ערות דבר וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו. ויצאה מביתו והלכה והיתה לאיש אחר. ושנאה האיש האחרון וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו או כי ימות האיש האחרון אשר לקחה לו לאשה. לא יוכל בעלה הראשון אשר שלחה לשוב לקחתה להיות לו לאשה אחרי אשר הטמאה כי תועבה הוא (דברים כד, א-ד).

תמיהה גדולה עולה מאיסור זה, שהלא האישה התגרשה כדין ונישאה לאחר כדין. מדוע אם כן ייחשבו נישואיה השניים בבחינת "הַטְּמָאָה" כלפי בעלה הראשון?

שימוש הכתוב בלשון זו ביחס לבעל הראשון מחייב להבין שתהליך הגירושין לא ניתן לגמרי בין הבעל לאשתו. יש חיבור אישותי הממשיך להתקיים אצל הבעל כלפי גרושתו, ולפיכך נישואיה השניים מהווים כלפיו "טומאה". מסקנות אלה מחייבות הבנה חדשה בתפיסת מעשה הגירושין, וממילא על מעשה החיבור האישותי שבין בני הזוג. דבר זה יסביר לנו גם מדוע דווקא מקור זה שעוסק בגירושין מהווה המקור המרכזי בחז"ל ללמידת דיני הקידושין (קידושין ד ע"ב).

תהליך הגירושין המופיע בפרשתנו הוא "וכתב לה ספר כריתת ונתן בידה ושלחה מביתו". האישה אינה משולחת ריקם, אלא הבעל מפקיד בידה ספר כריתת. דבר זה בא לידי ביטוי גם בפועל "שילחה" שהוא משורש של"ח, היינו שליחות. קרי, האישה מבצעת בזה שליחות עבור האיש. מהו ספר זה המשולח עמה ומהי שליחותה לבעלה?

המילה "ספר" מבטאת בכל מקום חיבור (ספר – אגד דפים, סיפור – חיבור משפטים, ספירה – צירוף פרטים רבים). כך גם המושג "זה ספר תולדת אדם" המופיע בבראשית בסוף תיאור הבריאה, מציג את החיבור שבין דורות שונים כמסכת חיים שלמה וחיה. על פי זה, כשהבעל נותן לאישה ספר כריתת הוא נותן לה למעשה את שורש החיבור ביניהם, מציאות של חיים שנתהוותה בה רק לאחר שהתאחדה עמו. מציאות הגבר ממשיכה להתקיים בה אף לאחר גירושה ממנו. מכאן ניתן להסיק שה"ספר" הניתן לאישה בגירושה הוא "ספר חייו" של הבעל, והוא ההופך אותה לשליחתו.

ביאור התוספות בגיטין (ב ע"א) ש"ב השורות בגט הן כנגד י"ב השורות הריקות שבספר התורה, מלמד שהמציאות הגברית הנמסרת לאישה היא מציאות שלפני רמת הכתיבה, קרי כוח המחשבה. כוח זה הוא היוצק תוכן לאותיות, כמו שכותב הראי"ה: "המחשבה הקודמת לאותיות, היא פועלת תמיד, והיא יסוד הגבורה שבנשמה" (ריש מילין). האיש הוא "המחשבה" המופשטת, האישה היא מימושה באותיות.

לאור הבנה זו מובן מדוע "הַטְּמָאָה" האישה כלפי בעלה הראשון, שהוא שעשה כלי (סנהדרין כב ע"ב) ומציאות חייו הרוחנית ממשיכה להתקיים בה לעד. מכאן הוברר מדוע דווקא מקור זה מהווה את המקור המרכזי לדיני הקידושין והחיבור האישותי בין האיש לאישה.

ישי שביט

תלמיד תכנית "גלי מסכתא"

בית מדרש לחינוך והוראה כולל מרץ מבשרת ציון

הנני שלחני

קיבוץ עירוני

עמליה צורן

"קיבוץ עירוני" הוא קהילה המקיימת חיי שיתוף בתוך סביבה עירונית. במשך שנות קיומה של התנועה הקיבוצית הוקמו מספר קיבוצים בתוך וליד ערים (גבעת הקיבוצים שליד רחובות, יגור, גבעת השלושה ועוד) אולם אלו היו נקודות חקלאיות שמסיבות שונות בחרו להתיישב בסמוך לעיר.

הקיבוץ העירוני הראשון שהוקם היה קיבוץ ראשית שהוקם בשכונת הבוכרים בירושלים בשנת 1979 על ידי קבוצה של יוצאי קיבוצים דתיים וחילוניים. בשנת 1991 עבר הקיבוץ לשכונת קריית מנחם בירושלים. בשנת 1992 התפצל ממנו קיבוץ בית ישראל. נוסף עליהם הוקמו קיבוץ מגוון בשדרות, מפרש בתל אביב, תמוז בבית שמש, נעמי"ה במגדל העמק ובנצרת עילית וקיבוץ מחנכים בעכו.

בקיבוצים אלה מתממש עיקרון השיתוף בעיקר בהכנסות ובניתוק שבין תרומה לתמורה. השותפות בצריכה מוגבלת לשותפות ברכוש הכללי: דיור ורכב ואילו במישור החברתי מקיים הקיבוץ העירוני שותפות וערבות הדדית מלאה בתחומי החיים העיקריים: בריאות, חינוך, השכלה ופנסיה. בקיבוץ העירוני כל חבר מוצא את פרנסתו בשוק העבודה, אולם חלק ניכר מחברי הקיבוץ פונה לתחום השירותים החברתיים – הוראה, חינוך, עבודה סוציאלית, מנהל ציבורי וכו'.

הקיבוצים העירוניים רואים ערך עליון בהשתלבות אמתית בשכונה שבה שוכן הקיבוץ. דוגמה לכך הוא בית ספר ממ"ד ראשית בירושלים שהוקם בשנת 2000 ביזמה משותפת של תושבים משכונת קריית מנחם וחברי הקיבוץ העירוני ראשית, שחבריו מתגוררים בשכונה. מייסדי בית הספר מאמינים כי תפקידה וחובותיה של הקהילה הם בניית מסגרת חינוכית לילדיה בהתאם לאמונותיה, לערכיה ולחזונה. ברוח זו מתעצב בית הספר ומגבש את זהותו תוך כדי דו-שיח, הקשבה, קבלה וכבוד למגוון השונות והפסיפס הרב-תרבותי המשתקף באוכלוסיית בית הספר. הלימוד המשותף עצמו הוא ביטוי משמעותי נוסף לקשרים החברתיים ולשיתוף הרעיוני בין חברי הקיבוץ ובין תושבי השכונה.

לעיון נוסף

- דרור, יובל (פרופ' לחנוך) מיכאלי, ניר, הקבוצות השיתופיות בישראל: המשכיות ושינוי בתנועה הקיבוצית בתוך: **הקיבוץ: מאה השנים הראשונות**, ירושלים, יד יצחק בן צבי, 2010, 357-364.
- אתר קיבוץ תמוז: <http://tamuz.org.il/hpage.php/110409573523181910>